

KÄZİM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Charles Darwin

MAJESTELERİNİN  
GEMİSİ  
*BEAGLE* GÜNLÜĞÜ  
1831-1836

Hazırlayan: Richard Darwin Keynes

Çeviren: Ömer Bozkurt



YAPI KREDİ YAYINLARI



Charles Darwin 1831-1836 yılları arasında inceleme gemisi Beagle'de yolculuk yapmış, bu yolculuğun üçte ikisini denizde üçte birini de karada geçirmiştir. Gemide olduğu sürenin de yarısı seferde yarısı demirde olmuştur.

Darwin'in gemide resmi bir sıfatı olmamıştır. Deniz dışında doğayı izleme görevi gemi doktorlarına aittir.

İngiliz devlet gemilerinde hala Amiral Nelson'un kurallarının uygulandığı bu dönemde, gemi kaptanı mutlak yetki ile donatılmış ve yalnızlığa mahkûm edilmiştir. Gemideki subaylar ile sosyalleşemedikleri gibi yemeklerini de yalnız başlarına yemek zorunda kalmışlardır.

İşte bu nedenlerle Beagle'nin kaptanı Fitz Roy kendisine bir arkadaş istemiş, amirallik bu isteği kabul etmiş ve sadece bu kaptan, yolcusunun tayını vermiştir. Ayrıca yolcunun eğitilmiş bir bilimci olmasını istemiştir. Birkaç doğa bilimci bu görevi kabul etmemiş, görevi kabul etmeyen hocası, Darwin'i önermiştir. Beş yüz sterlin üzerindeki yolculuk giderlerini de babası karşılamıştır.

Darwin'in Beagle Günlüğü, oğlunun kızı "Nora Barlow" ve sonra torununun oğlu (kızının kızının oğlu) Richard Darwin Keynes tarafından yayımlanmıştır.

Charles Darwin bu gemideki yolculuğu sürecinde 1835 yılında Şili sularında bir deprem yaşar. Karaya çıkar depremin sonuçlarını görür ve günlüğüne yazar. Darwin'in değerlendirmeleri büyük bir depremi yaşamış, yaralarını sarmaya çalışan ülkemiz gündemiyle birleşiyor. Bu nedenle kitabın 3-7 Mart günlerine ilişkin (389-400 sayfa aralığındaki) kısa bir bölümünü aynen yayımlıyoruz.

Bu vesileyle "Majestelerinin Gemisi Beagle Günlüğü 1831-1836" isimli kitabı Türk okuyucusuna kazandıran Yapı Kredi Yayınlarını kutluyoruz.

**28 Şubat.** Sonraki gün öğleye doğru kırılan dalgalar azalınca filika tekrar gemiye geri getirildi. Dün gece erken saatlerde demir zinciri üzerinde kuvvetli titremeler duyuldu, biraz daha kaloma verildi ve demir dibe tutulu kaldı. Fakat bu sabah demirin ortasından ikiye ayrıldığını gördük. Bu çok büyük bir talihsizlik çünkü şu anda tek bir demirimiz kaldı. Şimdi artık kıyıyı ölçümlemek yerine, Concepción'a ulaştıktan sonra Valparaiso'ya gidip yeni demirler satın almak zorundayız.

**1 ve 2 Mart 1835.** Kötü yazgımızı taçlandırır gibi şimdi de karşıdan esen hafif rüzgâr var. Bu küçük talihsizliklerin ne kadar can sıkıcı olduğunu anlamak için bir gemide bulunmak gerek.

**3 Mart.** Gemide, çok sert bir deprem sarsıntısı hissettik; kimileri bunu, loçadan akan demir zincirinin yarattığı harekete, kimileri de çamur dibe oturan geminin aldığı darbeye benzettiler. Mocha Adası'nda bulunduğu sırada Kaptan FitzRoy, balina avcılarının şu son on beş günde sürekli sarsıntılar yaşadıklarını öğrenmiş.

**4 Mart.** Gemi Concepción Limanı'na girer girmez, Quiriquina Adası'nda karaya çıktım ve bütün günü orada geçirdim. Mülkün kâhyası atla yanımıza geldi ve ayın 20'sindeki korkunç depremin haberini verdi: "Concepción'da ve Talcahuano'da (limanda) [metinde: Talcuhano] ayakta kalan tek bir ev bile yoktu, yetmiş köy yerle bir olmuştu; ardından büyük bir dalga Talcahuano'nun yıkıntılarını bile temizlemişti." Sonradan bu son olayla ilgili birçok kanıt gördüm; bütün kıyı, sanki yüz büyük gemi orada kırılma uğramış gibi, kerestelerle, mobilyalarla doluydu. İskemlelerin, masaların, kitap raflarının ve diğerlerinin yanı sıra, birçok küçük evin çatısı neredeyse bütün halde yerlerdedi. Büyük antrepoların duvarları yıkılmıştı, kocaman pamuk balyaları, *yerba* (mate çayı) çuvalları ve başka değerli mallar her tarafa saçılmıştı. Adadaki yürüyüşüm sırasında üzerlerinde yapışık bulunan deniz ürünlerinden ötürü, kısa bir süre önce suların derinliğinde buldukları anlaşılabilir birçok kaya parçasının, kıyının hayli içlerine fırlatılmış olduğunu gördüm; bunlardan biri, altı ayak genişliğinde üç ayak eninde ve yaklaşık iki ayak yüksekliğinde bir kaya parçasıydı. Depremin adadaki etkileri de izleyen büyük dalganın kıyıda yaptığı etkiler kadar belirgindi. Toprakta kuzey-

güney doğrultusunda birçok çatlak oluşmuştu, bunlardan kıyıdaki yarlara yakın olanların genişliği bir yarıyı buluyordu; her yerde muazzam toprak kitleleri kopmuş ve düşmüştü, kışın yağmurlar başladığında, su büyük heyelanlara neden olacaktı. Sarsıntının toprak katmanının altındaki sert kayağantaş üzerindeki etkileri daha da ilginçti. Yüzeyi çok sayıda küçük parçalara bölünmüştü. Eğer bu olay sadece kayanın üst bölümüyle sınırlı değilse –ki sınırlı olduğunu düşünüyorum– Şili’de tek bir bütün kaya kalması şaşırtıcı olur. Gelecekte, çok sayıda kırığın yer aldığı bir jeolojik kesit görürsem, nedenini kolayca anlayacağım. Bu depremin adada neden olduğu hasar ya da onun boyutlarındaki küçülmenin, yüz yıllık doğal yıpranma ve aşınmanın yaratacağından daha fazla olduğunu düşünüyorum.

**5 Mart.** Talcahuano’da karaya çıktım, ardından Kaptan’la birlikte atla Concepción’a gittik. Bu iki kasaba, şimdiye kadar gördüğüm en korkunç aynı zamanda en ilgi çekici manzaraları sunuyordu. Onları daha önceden bilenler için manzara daha da kötü olmalıydı çünkü yıkıntılar birbirine karışmış, üst üste yığılmıştı; mekân yaşanan bir yer olmaktan öylesine uzaklaşmıştı ki hasarın büyüklüğünü tahmin etmek olanaksız hale gelmişti. Birçok kişi bu yıkıntıları Efes’inkilerle ya da Palmira’ya ve başka Doğu kentlerine ilişkin resimlerle karşılaştırıyordu. Şüphesiz bunların da eski görünümelerini ve durumlarını düşünmek aynı ölçüde zordu. Concepción’da her ev ya da her sıra evler bir enkaz yığını ya da duvarına dönmüştü. Büyük dalga nedeniyle Talcahuano’da, tuğladan, kiremitten ve kalastan bir katman dışında bir şey yoktu; bazen şurada burada, bir duvar parçası ayakta kalabilmişti. Bu koşullar Concepción’un, her ne kadar tamamiyle harabe haline dönmüş olmasa bile, neden daha korkunç ve eğer deyim yerindeyse neden daha resmedilmeye değer bir görünüm sunduğunu açıklıyor. Valdivia’da yaşadığımız gibi, deprem saat yedi buçukta meydana gelmişti. Eğer yer geceleyin sarsılsaydı, nüfusunun dörtte üçünün ölmüş olacağı tahmin ediliyor. Ölenlerin sayısının yüzden fazla olmadığı düşünülüyor fakat daha birçok kişi henüz enkaz altında gömülü olmalı. Deprem uçsal bir şiddetle ve hiçbir ön belirti olmaksızın vurdu; bu

dini sokağa atar atmaz evleri yıkılmıştır. Bu depremin Şili'nin yaşadığı en büyük deprem olduğu ileri sürülüyor; gene de bunu söylemek zor çünkü en büyük sarsıntılar, 60 ila 100 yıllık büyük aralıklarla meydana geliyor. Aslında birkaç derece fazla olması çok bir anlam ifade etmezdi, çünkü gerçekleşen zaten tam bir yıkımdır. Concepción'un harabelerini gördükten sonra, halkın büyük bölümünün yara almadan nasıl kurtulduğunu anlamakta güçlük çekiyorum; birçok noktada evler her iki yanından dışarı doğru sokağa yıkılmışlar; öyle ki çoğu zaman yüksek tümsekleri aşmak gerek. Başka yerlerde bazı evler oldukları yere yığılmışlar. Büyük bir yatılı okulda, karyolalar, tuğlaların sekiz ayak altında kalmış, ama bütün genç kızlar kurtulmuş. Dediğim gibi eğer bu sarsıntı geceleyin olsaydı, can kaybı ne büyük olurdu! İngiltere Konsolosu Bay Rous, bize deprem sırasında kahvaltıda olduğunu, ilk sarsıntıda koşarak dışarı çıktığımı, ancak küçük avlusunun ortasına kadar gelebildiğini ve o sırada evinin bir kanadının gürültüyle çöktüğünü söyledi. O sırada yeterince soğukkanlı davranarak, yok olmuş bulunan kanadın enkazı üzerine tırmanırsa kurtulacağını düşünebilmiş; ama yerin hareketinden ötürü ayakta duramadığından, elleri ve dizleri üzerinde emekleyerek tırmanmış. Bu küçük tepenin doruğuna vardığı anda, evin öbür kanadı da çökmüş. Dev putreller devrilip hemen yanı başına düşmüş. Yoğun bir toz dumanı nedeniyle gökyüzü kararmış; bulanık görerek ve nefes almakta zorlanarak sonunda sokağa çıkabilmiş. Artçı sarsıntılar birkaç dakikalık aralarla birbirini izliyormuş; kimse yıkıntılara yaklaşmıyor, hiç kimse yakınlarının ya da en sevgili dostlarının, yardım gelemediği için ölümle mücadele edip etmediğinden emin olamıyormuş. Kuru sazlarla örtülü çatılar alevlerin üzerine yıkılıyor, her yandan alevler yükseliyormuş; yüzlerce insan bütün her şeylerini kaybettiklerini görmüşler. Pek azının o gün için yiyecek temin etme olanağı varmış. Bundan daha acınası ve daha korkunç bir sahne düşünülebilir mi?

En hafif sarsıntıda evlerinden koşarak çıkan insanları görürsem bundan sonra asla gülmeyeceğim; gemidekiler de, şimdi bir depremin ne olduğunu görenlerin hiçbiri gülmeyecek. Deprem tek başına bir ülkenin refahını yok etmeye yetiyor; eğer İngiltere'nin altında bir volkanik odak gücünü yeniden gösterirse bütün ülke



ne kadar değişir! O gösterişli evler, kentlerdeki o yoğun yerleşme, büyük fabrikalar, güzel kamu binaları ve özel yapılar ne hale gelir? Böyle bir volkanik odak büyük bir yer sarsıntısıyla varlığını gösterirse eğer, ne korkunç bir insan kaybı olur! İngiltere iflas eder; bütün belgeler, hesaplar, kayıtlar, burada olduğu gibi, kaybolur. Hükümet vergi toplayamaz hale gelir. Bunun ne zaman olacağını kim bilebilir? Talcahuano, tepelerin eteklerinde düz ve alçak bir arazi parçası üzerinde kuruludur. Depremlerden sonra denizde olduğu çok sık görülen büyük dalga bütün kasabayı su altında bıraktı; evler çöktükten sonra suyun yarattığı tahribatı tahmin etmek zor değil. Kasabada yaşayanlar arasında suya kapılıp boğulanlar pek azdı. Çünkü dalganın bir bütün halinde beş-altı mil kadar içeriye doğru ilerlediği görülüyordu. Halk yüksek yerlere doğru koştu. Dalga kıyıya yaklaştığı anda kırıldı, dolunay-yeniay gelgiti<sup>13</sup> döneminde suyun ulaştığı yükseklikten 23 ayak daha fazla yükseldiğine inanılıyor; daha az güçlü iki dalga birincisini izledi; suyun geri çekilişi sırasında yüzen birçok şey denize sürüklendi. Quiriquina Adası'nda bulunan enkazın nedeni budur. Dalga muhtemelen çok güçlüydü, kalenin içinde bazı subayların ağırlığının dört ton kadar olduğunu düşündüğü bir top ve arabası, on beş ayak yükseğe sürüklenmişti. Şu anda, kıyıda 200 yarda içeride ve kasabanın ortasında güzel bir uskuna duruyor: Dalganın yüksekliğini kanıtlayan inanılmaz bir görüntü. Dalga kasabaya ulaşmazdan önce kıyıda körfezin çevresine yayılmış bütün kulübeleri yıktı geçti; bazı tekneler dalgaya doğru ilerlediler, çünkü mürettebatları, eğer kırılmasından önce dalgaya ulaşabilirlerse güvende olacaklarını biliyordu. O karmaşa içinde dört-beş yaşlarında bir İngiliz çocuğu ve yaşlı bir kadın teknelerden birine bindiler ama onları denize doğru götürecek kimse yoktu; dalga, kayığı muazzam bir güçle kasabaya doğru sürükledi ve bir demir çıpaya çarparak ikiye bölünmesine neden oldu; yaşlı kadın boğuldu fakat küçük çocuk parçalanmış kayığa tutunabildi ve öylece denize sürüklendi, birkaç saat sonra, kayığın küpeştesine oturmuş durumda kurtarıldı. Demirdeki gemiler kendi çevrelerinde döndüler; birbirine yakın iki tanesinin demir zincirleri üç kez birbirine dolandı; demirleme yerlerinde

derinlik otuz altı ayaktı, gene de birkaç dakika boyunca dibe oturdular. Limanın bir başka noktasında bir gemi dalgayla yükseldi ve kıyıya oturdu, tekrar denize sürüklendi sonra tekrar kıyıya itildi ve ikinci kez denize sürüklendi! Dalganın güneyden geldiği ve yolu üzerindeki Santa Maria Adası'nı harap ettiği söyleniyor; bu limana, güneye en yakın kenarından girdiği kesin. Karanın ve denizin her zamanki düzeyinin değiştiğini sanıyorum. Döndüğümüzde Kaptan FitzRoy bunu araştırarak.<sup>14</sup> Şu anda kasabanın sokaklarında büyük su birikintileri var; eski masalardan, iskemlelerden kendilerine kayık yapan çocuklar, aileleri ne ölçüde mahzunsu, o ölçüde mutlu görünüyorlar. Ama herkesin ne kadar istekli ve gayretli olduklarını görmenin insanı hayranlığa sevk ettiğini de belirtmeliyim. Bay Rous, talihsizliğin herkesçe paylaşılmasının çok değişik bir durum yarattığını ileri sürüyor. Hiç kimse küçük düşmüş değil, dostunun ona yukarıdan bakmasından kuşkulanması için bir neden yok; oysa

14 FitzRoy şöyle yazıyor: “Batıdan gelen depremin ve birbirini izleyen üç büyük dalganın, köyün yakınındaki alçak arazinin sular altında kalmasıyla birleşerek adanın her noktasında yarattığı sonuçların yanı sıra, Santa Maria Adası dokuz ayak yükselmiştir. Adanın güney ucunun sekiz, ortasının dokuz, kuzey ucunun da on ayak yükseldiği görülüyor. *Beagle* bu adayı, martın sonunda ve nisanın başında iki defa ziyaret etti; birincisinde, ölü deniz kabuklularının varlığı, su düzeyinin izi ve atılan iskandillerin ortaya koyduğu görülebilir kanıtlardan ve ada halkının sözlü ifadelerinden karanın yaklaşık sekiz ayak yükseldiği sonucuna varılmıştı. Fakat Concepción'a geri dönülürken bazı şüpheler uyandı; konuyu tartışılmaz biçimde sonuçlandırmak için, adadaki mülk sahiplerinden biri, Don S. Palma, ikinci gidişimizde bize eşlik etti. Bu adada iki yıl yaşamış ve orada fok avcılığı yapan dolayısıyla kıyıları çok iyi tanıyan akıllı bir Hannoverli de *Beagle* da yolcu olarak bulunuyordu.”

“Karaya çıktığımızda Anthony Vogelborg adındaki Hannoverli bana, evvelce, deniz çekildiğinde dalarak 'choros', bir tür büyük midye topladığı bir noktayı gösterdi. Denizin en çok çekildiği anda, 'choros' yatağının üzerinde durup kollarını havaya kaldırdığında, su yüzeyine erişemiyordu, kendisinin boyu altı ayaktı. Ben oradayken, o noktada dolunay-yeniay gelgiti sırasında ve denizin en yüksek düzeye ulaştığında ise, o 'choros' yatakları suyla ancak örtülüyordu.”

“Sonrasında Don Salvador ve Vogelborg ile adanın çevresinde atla dolaşırken, yanlışım mümkün olmadığı birçok noktada ölçümler yaptım. Büyük ve dik kenarlı bir kayanın dikine ölçüsü doğru bir şekilde alınabildiğinde, yeni yüksek su düzeyi izinin on ayak üstünde ölü midyeler bulundu. O sırada dolunay-yeniay gelgitinde yüksek su izinin sadece birkaç parmak altında, çürümüş deniz kabukluları ve deniz yosunları vardı. Bunların kara yükseldiğinden beri hiç ıslanmadıkları belliydi. En yüksek midye yatağının bir ayak altında birkaç deniz salyangozu ile kitonlar [*Polyplacophora* sınıfından kabuklular –ç. n.] büyümüş oldukları kayaya tutunmuş duruyorlardı. Aynı midyelerin iki ayak altındaysa deniz salyangozları ve kitonlar bollayıyordu.” Bkz. *Narrative* II: 413-14. (RDK n.)



bu, belki de varlığını kaybetmenin en zor katlanılabilir yanı. Bay Rous'un bahçesinde birkaç elma ağacı var. O ve büyük bir grup ilk hafta burada, bir piknikte olabileceği kadar neşeyle yaşadılar. Sonrasında kuvvetli yağışlar sefaletlerini büyüttü. Birçoğu, o arada Bay Rous, bir barınaktan yoksundu. Artık hemen herkes, kendine keresteden bir küçük kulübe inşa etti. Kasabanın en yoksullarına ait ahşap parçaları ve samandan yapılmış kulübeler yıkılmamıştı; şimdi zenginler onları çok pahalıya kir alıyor. Bu *rancho*'ların kapılarında duran birçok güzel hanımefendi gördük. Başka yerlerde mülkleri olanlar oralara gittiler; kasaba öylesine harap vaziyette ki, onu, inşaat malzemelerine yakınlığından kaynaklanan üstünlüğünü kaybetmek pahasına, başka bir yerde yeniden kurup kurmamaya henüz karar verilemedi.

Büyük felaketlerin, kötü insanları daha da kötü yaptığı bilinir; burada birçok soyguncu türedi. Talanlarında, İngiltere'de göremeyeceğimiz bir tür dinsellik vardı. Yer ne zaman hafifçe sallansa bir elleriyle göğüslerine vurup "*Misericordia*"<sup>15</sup> diye bağırırken, öteki elleriyle harabelerden çalmayı sürdürüyorlardı. Her insanda bulunan kurtarmayı başarabildiği şeyleri koruyabilme kaygısı, saygıdeğer sakinlerin sorunlarına ekleniyordu.

Depremin etki sınırları konusuna gelince, Valdivia'da çok şiddetli biçimde hissedildiğini biliyoruz; Valparaiso'da sert bir sarsıntı olmuş fakat hasar yaratmamış. Concepción ile Santiago arasındaki bütün kasabalar, Talca, Chillan ve diğerleri çok hasar görmüş; San Fernando kısmen harap olmuş. Orada ve Valdivia'da depremin aynı şiddette olduğunu düşünebiliriz. Haritaya bakıldığında bu iki kentin Concepción'a eşit uzaklıkta olduğu görülür. Dolayısıyla Concepción'un sarsıntının merkezine yakın olduğu ileri sürülebilir. Kıyının *çok* etkilenen bölümünün uzunluğu 400 milden daha az. Bay Rous, sarsıntının doğudan geldiği kanısında ve bu, yerde açılan yarıkların daha çoğunun ve en uzunlarının kuzey-güney doğrultusunda oluşuyla kanıtlanır görünüyor; bu doğrultu, dalganın tepe noktalarına denk geliyor. Concepción'un biraz kuzeyindeki Antuco Yanardağı'nın çok faal olduğu söyleniyor. Talcahuano'da insanlar, depremin, iki yıl önce yaşlı yerli kadınlara hakaret edil-



Concepción'da katedralin kalıntıları. S. Bull'un gravürü. (*Narrative* II: 405'den)

mesi nedeniyle meydana geldiğini söylüyorlar; hakarete uğrayan kadınlar büyü yaparak yanardağın faaliyetini *durdurmuşlar* ve şimdi yer sarsılmış. Bu aptalca inanç şu yönden ilgi çekici: Deneyim o insanlara, yanardağın faaliyetinin durmasıyla yer sarsıntısı arasında değişmeyen bir ilişki bulunduğunu öğretmiş. Bilgilerinin tükendiği noktada, büyüye başvurmak gereksinimini duyuyorlar; burada ise bu nokta bir yanardağın kraterinin kapanması.

Concepción kasabası, alışıldığı gibi, bütün sokakları birbirini dik açıyla kesecek biçimde kurulmuş; bunların bir bölümü güneybatı kerte batı – kuzeydoğu kerte doğu yönünde, diğerleri ise kuzeybatı kerte kuzey – güneydoğu kerte güney yönlerinde uzanıyor. Yukarıdaki ilk doğrultuda inşa edilmiş duvarlar, onları dik açıyla kesen doğrultudakilere göre daha iyi dayanmışlar; eğer olası görüldüğü gibi, depremin merkezi, Concepción'un kuzeyinde bulunan Antuco<sup>16</sup> ise, sarsıntının yayılımının eş merkezli çemberlerinin, kuzeybatı kerte kuzey – güneydoğu kerte güney yönündeki duvarlarla hemen hemen üst üste geldiği görülür. Eğer böyleyse bütün bu sıra, aynı anda ağırlık merkezinin ötesine itilecek ve darbeyi uçlarından alanlara kıyasla daha kolay yıkılacaktır. İki duvar dizisinin ortaya

16 Darwin'in sayfa kenarı notu: "Antuco'nun aynı enlemde olduğunu görüyorum; durum o kadar açık değil." Bu notun üstünde bir şekil çizili. (RDK n.)

koyduğu direnç farklılığı büyük kilisede çok belirgin biçimde görülüyor. Bu güzel yapı Plaza'nın bir kenarını oluştururdu: Önemli bir büyüklükteydi, duvarları çok kalın (dört-altı ayak) ve bütünüyle tuğla örülüydü. Kuzeydoğuya bakan cephesi şimdi, hayatımda gördüğüm en büyük enkaz yığını halinde. Dağların eteklerinde görülen kaya parçaları gibi, büyük tuğla kitleleri meydanın ortasına kadar yuvarlanmış. Yan duvarların hiçbiri yıkılmamış ama aşırı derecede çatlamış. Bu duvarlar muazzam payanda kemerleriyle destekleniyordu, fakat bunların yararlı olmadığı, duvarların kendileri ayaktayken payanda kemerlerinin, sanki makasla kesilmiş gibi duvardan tertemiz bir biçimde kopmalarıyla kanıtlanıyor. Deprem sırasında yerde bir dönel devinimin gerçekleştiği anlaşılıyor çünkü duvarın tepeliğindeki kare biçiminde süslemeler şimdi yanlamasına duruyor. Kentin hemen her yerinde kemerli kapıların ve pencere-lerin iyi dayandığı görülüyor; ama her zaman kemerli kapı altına sığınma alışkanlığı olan total ve yaşlı bir adam bu kez, yıkılan kemerin altında ezilip ölmüş.

Sarsıntının Antuco'dan, demek ki kuzeydoğudan gelmiş olması yolundaki düşüncem, güneyden gelmiş dalgayı anlamama engel oluşturuyor. Bir depremin bir, iki ya da üç dalgaya yol açmasının nedeni benim için çok açık değil.

Böylesine şiddetli bir sarsıntının pınarlar üzerindeki etkisi de doğallıkla önemli oluyor; kimi olağandan çok daha fazla su verir oldu kimi de kurudu. Bir yerde bir yarıktan kara ve sıcak su geldi ve körfezde denizden gaz balonlarının yanı sıra renksiz bir suyun fışkırdığı söyleniyor. Yer'in sadece, eriyik kayalar kitle-si üzerindeki bir kabuktan ibaret bulunduğu ve yanardağların yalnızca bu kabuk üzerindeki delikler olduğu yolunda birçok jeolojik kanıt ileri sürülmüştür. Bir yanardağın etkinliği belli bir süreyle durursa, onun kraterindeki püskürmeyi yaratan güç (nasıl bir güçse) birikerek yer kabuğunun altındaki sıvı kitlede bir dalgalanma yaratabilir; birbirini izleyen her lav püskürüşü sırasında da çevrede benzer titreşimler duyulabilir. Bunların giderek seyrekleştiği biliniyor; onlarla beraber muhtemelen depremler de seyrekleşiyor. Bu, yayılan gücün yanardağ bacasının içindeki bas-kıyla dengelenmesine kadar sürüyor. Depremlerin hiçbir yanardağ

etkinliği olmaksızın gerçekleştiği yerlerde, eriyik kayaların daha alt katmanlara fırlatıldığını ya da yanardağın altında sonuçsuz kalmış bir püskürme başlangıcını aklımıza getirebiliriz. Altta yer alan akışkan bir kitlenin varlığı kabul edildiğinde, çok yüksek ısının kimyasal etkisi altında oluşan gazların çatlaklardan sızarak yükselmesini, ya da dibe süzülerek ateşe yaklaşmış suyun, Yer'in hareketiyle yukarıya doğru itilmesini anlamak kolaylaşıyor. Kesin olan, depremin, kısmen esnek bir kitlenin hareket halindeki bir sıvının yüzeyinde yer değiştirmesine benzediğidir. Bu depremin burada yarattığı hareket aşırı ölçüde şiddetli olmuş olmalıydı; Quiriquina'lı adam bana depremi ilk defa, atıyla birlikte yere yuvarlandığında fark ettiğini söyledi. Ne olduğunu tam anlayamadan ayağa kalkmış ve gene yere düşmüş, ama atı ikinci kez yere yuvarlanmamış; sığırlardan bazıları da yere yıkılmışlar; yarlara yakın olanlardan bazıları denize düşmüş. Körfezin girişindeki bir adada dalga, yetmiş kişinin boğulmasına neden olmuş. Sığırlar fena halde ürkmüş ve kuyrukları havada deli gibi koşmaya başlamışlar. Yere bırakılmış küçük nesnelere oraya buraya saçıldığı söyleniyor. Fransız konsolos vekili, eğer doğruysa çok ilginç bir olayı anlattı: Bir yer sarsıntısı sırasında köpekler genelde, askeri bando müziği duyduklarında yaptıkları gibi ulur, fakat bu kez hepsi birden, birkaç dakika öncesinde sükunetle kenti terk edip civardaki tepelere çıkıp durmuşlar. Sanıyorum benzer başka olaylar da kaydedilmiş. Gene o sabah saat dokuzda, olağanüstü kalabalık martı sürüleriyle başka deniz kuşlarının, karanın içlerine doğru uçtuklarını herkes şaşkınlık içinde gözlemiş. Bu sözlere ne kadar inanmak gerektiği konusunda şüphelerim var. Lemuy halkının, biz filikalarla orada karaya çıktığımızda, "İşte biz bu nedenle son zamanlarda bunca papağan görüyorduk" dediklerini unutmadım.

Concepción'un görünümüne ilişkin ayrıntılı bir betimlemeye girişmedim, çünkü bu manzaranın karşısında duyulan karmaşık duyguları aktarmak imkânsız gibi geliyor bana. Subaylardan birçoğu orayı benden önce gezdi; ama en güçlü sözcükleri bile yıkım hakkında gerçeğe yakın bir fikir vermeye yetmedi. İnsana bunca çabaya ve zamana malolan eserlerin bir dakika içinde yıkılıp gitmesini görmek acı ve utanç verici. Fakat o halka duyulan şefkat neredeyse



anında unutuluyor; yerine, çağlar süren bir oluşum içinde ancak gerçekleşeceğini düşünmeye alıştığımız şeylerin bir anda olup bittiğini görmenin verdiği heyecanla beslenen merak geçiyor. Kanımca İngiltere'den ayrıldığımızdan bu yana, bu ölçüde derinlemesine ilgi çeken bir başka şey görmedik. Yer sarsıntısı ve yanardağ, bu dünyanın karşı karşıya kaldığı en büyük olaylardan birinin parçalarıdır.

**6 Mart 1835.** Concepción'un en iyi kömür madenini görmek amacıyla körfezi aşıp Lirquén'e [metinde: Linguen] gittim; daha önce gördüklerim gibi bu da taşkömürü değil linyit ve çok yeni bir oluşum içinde yer alıyor. Maden işletilmiyor çünkü bu kömür, yığılı haldeyse eğer kendiliğinden yanmaya başlıyor. Bu özelliğin birçok gemide yangın çıkmasına neden olduğu kesin. Çok güzel ve sakın bir vadide yaşayan Shropshire'li Kaptan Walford'u buldum. Lirquén, 1751 yılındaki deprem ve onu izleyen dev dalgayla yok olan, Concepción'un eski limanı Penco'dan çok uzak değil. Uzakta görebildiğim kadarıyla oradaki yıkım, şu anda Talcahuano'da meydana gelen kadar büyük olmamış. Bu örnek gözlerinin önünde dururken, halkın ev ve devasa kilise inşaatlarında tuğla kullanması ne kadar tuhaf!

Concepción'daki manzara beni çok hayal kırıklığına uğrattı; dümdüz bir arazi, ne *Cordillera*'nın bir bölümü ne de aradaki yüksek dağlar görünüyor. Bitki örtüsünün genel görünümü güneyin nemli ormanlarından çok Valparaíso ile benzerlik sunuyor. Bununla birlikte vadilerde ormanlar var. Concepción yolunda, Kaptan Basil Hall'un sözünü ettiği park benzeri manzaraların hiçbirini görmüş değilim.<sup>17</sup> Peru'nun çorak kumlarından gelen birine belki böyle görünmüş olabilir.

17 Bkz. Basil Hall, *Extracts From a Journal Written on The Coast of Chili, Peru and Mexico for the Years 1820, 1821, 1822.* 2 cilt. Edinburgh, 1824. (RDK n.)



1835 547 Concepcion 547  
 March 5<sup>th</sup> direction certainly have stood better than those  
 at right angles to them; If, as would seem probable  
 Antuco may be considered as the centre of lying  
 rather to the northward of Concepcion the concave  
 line of undulation would not be far from coincident  
 with N.W. & S.E. walls: this being the case the  
 whole line would be thrown out of its centre of  
 gravity at the same time & would be more likely  
 to fall, than those which presented their ends  
 to the shock. The direct resistance offered  
 the two sets of walls is well seen in the great  
 Church. This fine building stood on one side of the  
 Plaza: it was of considerable size & the walls very thick  
 4 to 6 ft. built ~~entirely~~ of bricks; the front which  
 faced the N.E. forms the principal pile of ruins I  
 ever saw; great masses of brick-work being  
 rolled into the square as fragments of work  
 are seen at the base of mountains. The  
 walls of the side walls are entirely down, but exceeding  
 features; they are supported by immense buttresses  
 the immensity of which is exemplified by their  
 having been cut off ~~and~~ smooth from the wall, as  
 if done by a chisel, whilst the walls themselves  
 remain standing. There must have been a  
 retaking motion in the earth for square  
 ornaments placed on the coping of this wall  
 are now seated edgewise. - General in  
 all parts of the town arched doorways & windows  
 stand pretty well; an old man however, who  
 was lame, had always been in the custom of  
 running to a certain doorway: this time  
 however it fell & he was crushed to pieces.

direction of walls  
 & houses -  
 seen Antuco  
 is in N.W.  
 Let. the case  
 is not so  
 clear.

Günlük'ün 5 Mart 1835 günlü girişinin bir bölümünü içeren, Darwin'in sayfa kenarı notu ve çizdiği şeklin de yer aldığı 547. sayfası. (Kaynak: Charles Darwin's Beagle Diary, ed. R. D. Keynes, Cambridge Univ. Press. s. 301)

Gün içinde iki kuvvetli sarsıntı duydum, benim fark etmediğim bir üçüncüsü daha olmuş. Birincisi üst üste yığılı kiremitleri birbirine çarpıtıracak kadar şiddetliydi. Bununla birlikte bugünün, birinci ve büyük sarsıntıdan bu yana geçen günler içinde en az sarsıntılı gün olduğunu sanıyorum. Önümüzdeki birkaç hafta boyunca sarsıntıların sürmesini bekliyorlar. Bu sarsıntılar enkaz içinde değerli eşyaları arama işini çok tehlikeli hale getiriyor; çünkü zarar görmüş duvarların her an yıkılması olasılığı yüksek.

**7 Mart.** Çok yoğun geçen şu son üç günden sonra Valparaiso'ya gitmek üzere yelken açtık. Bay Stokes ve Bay Osborne, haritalar üzerinde çalışmalarını için çadırlarıyla beraber karada bırakıldılar. Doğrudan Valparaiso'ya gidiş gelişimiz, Concepción halkından birçok kişi için büyük yarar sağladı. Ciddi bir nakit sıkıntısı sürüyordu, biz onlara bunu getirebilirdik. Kaptan, evsiz kalmış bir *Padre*'yi gemiye aldı. Onu Chiloé'de tanımiştık. Rüzgâr kuzeyden estiği için limanın ağzına ancak gece olduğunda varabildik; yoğun bir sis bastırmak üzereydi ve karanın çok yakınında bulunduğumuzdan demir attık. Şu anda büyük bir Amerikan balina gemisi bordamızın hayli yakınında belirdi; Yankee'nin, kırılan dalgaların sesinden yönünü saptamaya çalışırken, adamlarına sessiz durmaları için küfrettiğini duyduk. Kaptan ona, yüksek sesle ve anlaşılır biçimde bağırarak olduğu yerde demir atmasını söyledi. Zavallı adam sesin karadan geldiğini sanmış olmalı; gemiden ansızın her kafadan çıkan karmakarışık sesler yükseldi. "Demir mayna, zincire kaloma ver, yelkenleri azalt." Hayatımda duyduğum en gülünç şeydi, sanki gemi kaptanlarla doluydu ama emirleri uygulayacak mürettebat yoktu; böyle bir emirler kargaşası olamazdı. Sonradan birinci zabitin kekeme olduğunu öğrendik; sanıyorum bütün mürettebat emir verirken ona yardım ediyordu.

**11 Mart.** Sık sık rüzgârsız kaldıktan sonra akşamüstü Valparaiso'ya vardık. Ertesi gün Bay Corfield'in Almendra'daki evine taşındım.

**14 Mart.** Santiago'ya gitmek üzere, üstü kapalı atlı arabayla ya da *birlocho* ile yola çıktım. Bu arabalar iki kent arasında gidip geliyor. Rado'nun yakınındaki posta menziline geceyi geçirdikten sonra sabah erkenden kente vardım.

